

Franci Horvat

Dežela ostrnic

Loška dolina in Babno Polje

"Tja, kjer kipe slovenstva žive klice,
kjer dan se peni v delu in trpljenju –
z obema bom nogama stal v življenju,
v slovenstvo zakopan – med ostrnice ..."

Oton Župančič

Med izleti osnovne šole je bil tudi obisk gradu Snežnik – takrat sem prvič spoznal Loško dolino. Mogočen grad me je izjemno prevzel, prav tako jezerce ob njem. Mislim, da je že takrat sodil med najboljše ohranjene gradove v Sloveniji. Ob vrnitvi domov smo se ustavili še pri Cerknškem jezeru. Minilo je več kot trideset let, da me je pot ponovno zanesla v Loško dolino. Takrat sem se ukvarjal z vo-

dnjaki, saj imajo v Ložu izjemno zanimiv vodnjak, ki se razlikuje od ostalih predvsem po pogonu. Po ogledu vodnjaka sem se zapeljal do Babnega Polja, kjer sem obiskal Dušana Uleta, ki je vrsto let beležil vremenske podatke te doline. Kot se spomnim, je bil nekoliko hud na državo, ker ni imela razumevanja za naravo. Bil je velik ljubitelj živali, tudi divjih, zato ni bilo nič čudnega, če se je kdaj sprehodil z divjo svinjo po svojem kraju.

Naslednji obiski so bili namenjeni naravnim lepotam te prekrasne doline. Poleg Križne jame in Križne gore nad njo je bilo treba obiskati Snežnik, poleti in pozimi, ter turistično vodnico Alenko Veber Rihter iz Babnega Polja. Leta 2011 je ustanovila Zavod Rih-tarjeva domačija, kjer se poleg turizma ukvarja še z drugimi dejavnostmi, kot so: izobraževanja, založništvo, trajnostni razvoj podeželja in sožitja z naravo, prireditve itd. Prijazna lastnica domačije mi je natro-

sila kup zanimivosti o Babnem Polju. Obljubiti sem ji moral, da jo še obiščem.

Loška dolina in Babno polje zagotovo sodita med bisere Slovenije. Sta še dokaj neokrnjena in po krivici zapostavljena. Prva nosi ime po kraju Lož (ta beseda je prvotno pomenila gaj), danes je osrednji kraj Loške doline Stari trgu pri Ložu. V svojem grbu imajo podobo, kako se sv. Jurij bori z zmajem, njemu nasproti kleči devica z rokami, sklenjenimi za molitev. Loški grb navaja že Valvasor v svoji knjigi *Slava vojvodine Kranjske*.

Občina Loška dolina v svoji sedanji obliki in obsegu obstaja od 22. julija 1998 z naselji: Babna Polica, Babno polje, Dane, Dolenje Poljane, Iga vas, Klance, Knežja njiva, Kozarišče, Lož, Markovec, Nedlesk, Podcerkev, Podgora pri Ložu, Podlož, Pudob, Stari trg pri Ložu, Sv. Ana pri Ložu, Šmarta, Viševak, Vrh in Vrhnika pri Ložu. Velikost občine je 167 km² s 3770 prebivalci (podatek iz leta 2020).

*Nad gozdovi
Loške doline
kraljuje
Snežnik.
Foto Franci
Horvat*

Geografija

Loška dolina je eno od kraških polj, ki si sledijo ob Idrijskem prelomu po Notranjskem podolju, od Godoviča pa vse do Babnega polja. Sodi v tako imenovani klasični kras, za katerega so zaradi karbonatne sestave tal značilni površinski in podzemeljski kraški pojavi. Na tem območju najpogosteje opazimo kraške pojave – vrtače, udornice, požiralnike, brezna in jame. Največja vodna vira sta Mali in Veliki Obrh, oba združena ponikneta pri Danah v ponorno jamo Golobina. Gre za blatno jamo, njena raziskana dolžina meri 1020 metrov, globoka je 51 metrov. Dejansko gre za udornico, kjer se je strop podzemne jame zrušil v dvorano pod sabo. Pravi kraški biser je Križna jama, ki sodi med najlepše vodne jame v Sloveniji in v svetu. Nekoč se je imenovala Mrzla jama pri Ložu, današnje ime nosi po bližnji romarski cerkvi sv. Križa, ki stoji na vrhu Križne gore. Domnevno je dolga 8273 metrov, višinska razlika med najvišjo točko in gladino jezera meri 32 metrov. Obiskovalce očara kar 22 podzemnih jezer s sigastimi pregradami, čez katere se preliva zelo čista voda – najbolj "fotogenični" predeli so: Beneški pristan, Piratska ladja, Goba, Otok, Kalvarija. Medvedji rov sodi v izjemno zanimivo območje, kjer so našli veliko kosti jamskega medveda, ki je bil trikrat večji kot rjavi medved. Temperatura zraka v notranjosti je celo leto +8 °C. Jama odvaja vodo z južnega roba Bloške planote proti vzhodnemu obrobju Cerkniškega polja. Križna jama je četrta na svetu po številu

Po ljudskem izročilu je bil na vrhu Križne gore, kjer danes stoji cerkev, postavljen velik križ. Vzrok za njegovo postavitev je bil, da je pastir na tem mestu našel križ v grmovju. Ob njem so se nato k molitvi zbirali pobožni ljudje. Sakralni objekt nekoliko spominja na utrdbo. Najprej je na vrhu stala manjša cerkev, o čemer pričajo najstarejši zapisi iz leta 1526. Janez Vajkard Valvasor jo v svojem delu *Slava vojvodine Kranjske* omenja kot "malo cerkev sv. Križa". V 17. stoletju je cerkev z novima kapelama dobila renesančno podobo. Romarska cerkev je postala po letu 1743, ko so do nje postavili trinajst poslikanih kapelic križevega pota. Zaradi izjemnega obiska romarjev iz različnih krajev je bila zgrajena večja poznobaročna cerkev, ki je bila posvečena leta 1767. Iz tega obdobja je tudi sedanji zvonik. Zaradi številnih požarov in viharjev, ki so streho poškodovali, so se leta 1927 odločili, da na njenem mestu napravijo ravno betonsko ploščo. Po drugi svetovni vojni so cerkev delno uničili in izropali. Leta 1986 so bile kapelice križevega pota temeljito obnovljene. Poslikave je napravila domačinka, akademska slikarka Stanislava S. Pudobska.

vrst pravih jamskih živali in je edina turistična jama v Sloveniji, ki je ohranjena v povsem naravni podobi. Za jamo in za njene obiske skrbi Društvo ljubiteljev Križne jame, v katerem še vedno deluje legendarni Alojz Troha.

Lepote Križne jame
Foto Franci Horvat

Podnebje in padavine

To območje ima zmerno kontinentalno podnebje, za katero so značilne mrzle zime in ne vroča poletja. Žal so prisotne pozebe konec pomladi in zgodaj jeseni. Za omenjeni dolini je znano, da se v zimskem času zadržuje precej hladnejši zrak kot v višjih območjih, kar vpliva na nastanek mrazišč. Najbolj izstopa Babno polje, ki je dolgo dva kilometra in je najvišje kraško polje. Poznano je kot najhladnejši naseljeni kraj v Sloveniji z najnižjo uradno izmerjeno temperaturo $-36,4^{\circ}\text{C}$. Nekateri so ga poimenovali kot slovensko Sibirijo. Čeprav pade veliko padavin, med 1500 in 3500 mm letno, je površinskih voda malo, saj večina padavinskih voda ponikne zaradi kraškega sveta, pozimi pa je seveda veliko snega.

Zgodovina

Loška dolina je bila poseljena že v pradžini. Arheološka izkopavanja pričajo o bivanju človeka v teh krajih že v 8. stoletju pred našim štetjem. V tem času je bila poseljena Krizna gora, kot izredna razgledna točka je imela pomemben strateški položaj. V antičnem času je bila dolina pomembno križišče prometnih poti. Omeniti je treba tudi naselbino Ulaka, ki je bila prav tako naseljena že v pradžini. Med arheološko dediščino sodi Rimski zaporni zid, imenovan *Claustra Alpium luliarum*. Del zidu je potekal skorajda natančno po današnji državni meji med krajema Babno Polje in Prezid.

Med pomembne kraje v Loški dolini sodi Lož, ki je dobil mestne pravice že v 15. stoletju, za kar se lahko zahvali cesarju Frideriku III., ki je kraj zaradi pogostih turških "obiskov" povzdignil v mesto, s čimer je dobil pravico do obrambnega zidu. Loški grad (nekateri ga imenujejo tudi Pusti grad) z naseljem je bil prvič omenjen že leta 1244. Lastniki so se pogosto menjavali, med njimi tudi Celjani in Turjačani. Loški grad ni bil več stalno naseljen od sredine 16. stoletja in je počasi propadal. Zaradi strateškega položaja kraja in trgovskih poti je bil Lož v preteklosti pomemben kraj ob cestni povezavi Ljubljana–Jadransko morje. Čez čas je cestna povezava izgubila svoj prvotni pomen, kar je močno vplivalo na razvoj kraja. Naselje, s katerim je Lož danes tako rekoč spojen, je Stari trg pri Ložu. Kraj je omenjen kot trg že leta 1237. Slednji leži bolj na planem in ima več prostora za razvoj. Če pogledamo obdobje med obema vojnoma, je treba omeniti rapalsko mejo, ki je potekala čez Snežniško-Javorniško planoto. Ljudi, ki so živeli ob tej meji, je meja močno zaznamovala, razbohotilo se je tudi tihotapstvo. Med drugo svetovno vojno je na pogorju delovala partizanska bolnišnica Snežnik.

Kulturna in sakralna dediščina

V neposredni bližini Kozarišč je grad Snežnik. V virih je bil prvič omenjen leta 1269, nastanek današnjega gradu pa sega v leto 1461. Sprva je bil v posesti oglejskih patriarhov, pozneje pa last številnih drugih rodbin. Njegova notranjost se ponaša z dobro ohran-

Ruševine Loškega gradu Foto Franci Horvat

Meteorološka postaja na Babnem Polju Foto Franci Horvat

Babno Polje je nekoliko raztegnjena vas istoimenskega kraškega polja, poznano tudi kot slovenska Sibirija. Zaradi ostre klime se tu ukvarjajo le z živinorejo in gozdarstvom. Ljudje so vseskozi odhajali na delo v druge kraje. Vas Babno Polje s petimi kmetijami zasledimo v listinah leta 1425. Vasico z devetimi kmetijami so leta 1528 Turki temeljito požgali. Nato je kar nekaj časa opustošeni kraj sameval. V urbarju loškega gospostva iz leta 1606 je opomba, da travnike v Babnem Polju kosijo podložniki iz Loške doline in plačujejo travarino. Uradni začetki sedanjega Babnega Polja segajo v leto 1719. Prvi babnopoljski lokalni kaplan Jožef Grahek v kroniki iz leta 1830 pravi, da slovensko ime Babno Polje izhaja iz staroslovanske besede 'babo', kar pomeni stari oče. Iz omenjenega lahko sklepamo, da Babno Polje pomeni 'polje starega očeta'. Danes vas šteje okoli 115 hiš, v katerih je stalno naseljenih 249 prebivalcev vseh starosti. Poleg tega, da sodi med najbolj mrzle kraje v Sloveniji, je bila vas leta 2011 izbrana za najlepše urejeno v občini Loška dolina. Da je vaščanom še kako mar za svoje okolje in da se trudijo za lepoto svojega kraja, je jasno, ko vstopimo v Babno Polje. Ob cesti stoji velika Babnopoljska baba, ki so jo domačini postavili sami.

Grad Snežnik
Foto Franci Horvat

njeno grajsko opremo in pohištvo, danes je v njem lep muzej. Grad obkroža velik park, ki je s stoletnimi drevoredi, jasami, sprehajalnimi potmi in vodnimi elementi privlačen v vseh letnih časih. V grajski kompleks so umeščene tudi pristave – nekdanja gospodarska poslopja, v katerih se razvija gostinska, turistična in muzejska dejavnost. Celotno območje gradu Snežnik je kulturni spomenik državnega pomena. Poleg že omenjenega gradu Lož, ki je danes v razvalinah, ima podobno usodo grad Šteberk, ki je bil prvič omenjen leta 1274.

Vseh sakralnih objektov v občini je deset. Sredi Starega trga stoji cerkev sv. Jurija, ki je bila prvič omenjena leta 1221, v kraju Nadlesk stoji cerkev sv. Jodrti, notranjost stavbe je iz okoli leta 1511. Nekaj posebnega je tudi cerkev sv. Križa na Križni gori zaradi svojega obrambnega videza in je bila prvič omenjena leta 1526. Poleg naštetih velja omeniti tudi župnijsko cerkev sv. Nikolaja v Babnem Polju, ki je bila zgrajena leta 1796 in je nadomestila starejšo, postavljeno na mestu prvotnega naselja.

Kulturniki Loške doline

Pisatelj, dramatik in humorist Fran Milčinski se je rodil na Ložu leta 1867 in umrl leta 1932 v Ljubljani. Pravno fakulteto je končal na Dunaju ter kot pravnik in sodnik služboval v Ljubljani. Napisal je številna dela za otroke, mladino in odrasle, najbolj znani so *Butalci*.

Slikar Lojze Perko se je rodil v Starem trgu pri Ložu leta 1909, umrl je leta 1980 v Ljubljani. Akademijo likovne umetnosti je končal v Beogradu in večino ustvarjal na Notranjskem v Dolenji vasi pri Cerknici.

Mogoče še ta zanimivost – na Malem in Velikem Obrhu je v preteklosti delovalo več žag in mlinov, ki so v novem času v večini propadli. V sklop etnološke posvetne stavbne dediščine sodijo tudi skednji, sušilnice za sadje, kamniti mostovi in vodnjaki, ki jih dopolnjujejo nekatere značilne domačije z gospodar-

Uražji vrtec

"Na hribu, ki se danes imenuje Vražji vrtec, je nekoč stal grad. V njem je živela ošabna in skopuška gospa, lastnica gradu. V kraju je živel kmet, ki je imel hudo bolno ženo. Žena je prosila svojega moža, naj gre h graščakinji in jo prosi za košaro jabolok. Graščakinja je imela ob svojem gradu velik sadovnjak z lepimi jablanami, ki so tisto leto tudi bogato obrodile.

Preprosti kmet je šel h graščakinji in jo prosil za košaro jabolok, da bi jih odnesel svoji bolni ženi. Graščakinja mu je ošabno odgovorila: 'Raje vidim, da jih vzame hudič, kot da dam jabolka tvoji ženi.' Hudič ni vzel samo jabolok, vzel je tudi sadovnjak, graščakinjo in grad. Od takrat se hrib nad Babnim Poljem imenuje Vražji vrtec." Legendo mi je posredovala Alenka Veber.

Podobnih pripovedi o Vražjem vrtcu je še kar nekaj, zanimive so tudi druge zgodbe, ki razlagajo ime Vražji vrtec. Nekateri menijo, da so na tem hribu plesali vrage, drugi domnevajo, da so se na njem ustavljale čarovnice in pile vodo, tretji govorijo, da so čarovnice po vasi pobirale poredne otroke, jih nosile v vrtec in tam vzgajale. Nekaj posebnega je tudi zgodba, ki pripoveduje, kako so se domačini Babnega Polja Turkom uprli in pri cerkvi sv. Nikolaja smrtno ranili turškega Ali-Paša. Turki naj bi ga pokopali na hribu Vražji vrtec, kjer je danes gomila, v kateri so arheologi našli železno podkev. Domnevamo lahko, da je v preteklosti vrh Vražjega vrtca služil tudi kot obredni prostor, saj sodi med najopaznejše vrhe ob robu Babnega Polja. Morda še ta podatek, da ime vrha navaja že J. V. Valvasor leta 1689 pri opisu meja Kranjske.

Gornje Poljane so najvišje ležeči kraj v občini Loška dolina in hkrati najvišje ležeči kraj južne Slovenije. Naslonjene so na pobočje Racne gore, ki s svojimi slemenimi zapira skorajda celoten vzhodni del Loške doline in jo ločuje od Loškega potoka. Zaselek štirih hiš od leta 1992 nima več stalnih prebivalcev. Na tematski poti Gornjih Poljan, ki je dolga 14,5 kilometra, je predstavljenih kar nekaj zanimivosti, ki nam jih lahko poda lastnik turistične kmetije na Gornjih Poljanah (Turizem Jure), seveda po predhodni najavi. Znan je tamkajšnja zgodba: "Ko je živina vlekla voz z novimi zvonovi k cerkvi na Gornjih Poljanah in je omagovala, je voz pomagal potisniti sam sv. Andrej. Njegov čevlji se je pri tem udril v skalo in nastala je t. i. Andrejeva stopinja." Nad vasjo je eden najlepših razglednikov Loške doline in Gornjih Poljan, to je Petiček, malce stran pa še Petelinjek, 1212 m.

skimi poslopji. Omenimo še nekaj zasebnih etnografskih zbirk: vojaško-kmečki muzej Pucelj v Podgori, etnografska zbirka Pr' Hostovih na Gornjih Poljanah, Rihtarjeva domačija v Babnem Polju, domačija Pri Antonovih v Iga vasi, posestvo Bajer v Viševku.

Naravna dediščina

Za občino Loška dolina je značilno, da gozdovi pokrivajo kar štiri petine njenega ozemlja. Prevladujejo predvsem jelovi in bukov gozdovi. Najobsežnejši

Izdelava ostrnic v Loški dolini Foto Franci Horvat

slovenski gozd sodi v območje Snežniško-Javorniške planote. To je pravi kraj za ljubitelje prvinske narave, a predvsem idealen življenjski prostor številnim živalskim vrstam, kot so: rjavi medved, volk, ris, divji prašič, srnjad, navadni polh itd. Ob gradu Snežnik

*Izvir Velikega
Obrha pri Žagi
v Vrhnikih v
Loški dolini
Foto Franci Horvat*

Babno Polje, v
ozadju Snežnik
Foto Franci Horvat

poteka zelo zanimiva naravoslovna učna pot Po sledih živali. Zaradi danih možnosti je pohodništvo dokaj razvito, predvsem so to okoliški vrhovi, nekaj poti poteka tudi po dolini. Med vrhovi je Snežnik, 1796 m, zelo privlačen cilj, saj je najvišji v občini Loška dolina. Nič manj privlačni niso tudi ostali: Racna gora, 1140 m, Petiček, 1161 m, in Gornje Poljane, 1065 m, Višivec nad Babnim Poljem, 869 m, Vražji vrtec pri Bukovici, 904 m, Križna gora nad Ložem, 857 m, Loški grad, 698 m. Loško dolino lahko obhodimo po Poti dediščine, občino Loška dolina prečita Evropska pešpot E6 in Mednarodna pot Via Dinarica. Vsi našeti vrhovi in poti potekajo v neokrnjeni naravi. Prav tako je razvito (tudi gorsko) kolesarjenje.

Industrija, kmetijstvo, gozdarstvo

Po drugi svetovni vojni se je začela v naselju razvijati kovinska industrija. Vodilno vlogo v gospodarstvu

Številne informacije o dolini in prireditvah dobite pri Javnem zavodu Snežnik – TIC Lož, Informacijski center Lož, Cesta 19. oktobra 49, Stari trg pri Ložu, telefon +386 (0)81 602 853 ali e-pošta tic.loz@za-vod-sneznik.si.

ima Kovinoplastika Lož, ki zaposluje skoraj celotno lokalno prebivalstvo in ustvarja največ prihodka. Precej slabše se godi lesnopredelovalni industriji in kmetijstvu. Zaradi velike dnevne migracije je stopnja brezposelnosti pod državnim povprečjem. Priložnosti je sicer še veliko, predvsem na področju turizma.

Dežela ostrnic je res pravi fenomen tradicije. Čeprav je v Loški dolini precej razvita živinoreja in je s tem povezano tudi število travnih površin, praktično ne poznajo kozolca, razen nekaj izjem. Seno so sušili na ostrnicah, shranjevali pa v skednjih. Pojasnimo, kaj so ostrnice – to so olupljeni vrhovi smrek s prirezanimi vejami, ki jih v času spravila sena na travniku zapičijo v zemljo in ovijejo z napol posušenim senom. Ostrnice stojijo nekaj tednov, potem seno odpeljejo v skedenj. Res je, da toliko ostrnic, kot jih je bilo nekoč, danes ni, tiste, ki še stojijo, pa štejejo dvojno.

Tako kot v Loškem Potoku je tudi v Loški dolini zelo pomembno drvarjenje, saj jim gozdov ne manjka, prav tako kakovostnega lesa (jelka). Nekoč so moški v zimskem času hodili drvarit v Slavonijo in še kam drugam, kajti doma so bili gozdovi last gospode, danes pa to lahko počno v svojih gozdovih. ○

Informacije

Dostop do Loške doline: Primorsko avtocesto zapustimo na izvozu za Unec, pot nadaljujemo mimo Cerknice in Grahovega, v Bloški Polici zavijemo desno za Lož oziroma grad Snežnik.

Literatura: Roman Mihalič: *Dolenjska, Bela Krajina, Notranjska*. PZS, 2012. Slovenija, turistični vodnik, Mladinska knjiga, 2006.

Ivan Jakič: *Sto gradov na Slovenskem*. Prešernova družba, 2001.

Franci Horvat: *Sto vodnjakov na Slovenskem*. Prešernova družba, 2005. *Krajevni leksikon Slovenije*, DZS, 1995.

Franci Horvat: Dežela medveda. *Planinski vestnik*, 1/2023, str. 32–40.

Zemljevid: *Notranjska s Snežnikom*, PZS, 1:50.000